

**Koulussa tapahtuvan kiusaamisen, häirinnän, syrjinnän ja väkivallan
ennaltaehkäisy, puuttumisen ja tapausten seurannan suunnitelma**

2026

Sisällys

1. Johdanto	5
2. Käsitteiden määrittely	5
Kiusaaminen	5
Häirintä	5
Seksuaalinen häirintä	5
Väkivalta	5
3. Vakavat kiusaamis-, häirintä ja väkivaltilanteet	6
4. Ennaltaehkäisy	6
5. Kiusaaminen ja siihen puuttuminen	8
Sopu-tiimin toiminta	8
Sopu-tiimin TOIMINTAMALLI	9
6. Häirintä ja siihen puuttuminen	10
7. Väkivalta ja siihen puuttuminen	11
8. Suunnitelman päivittäminen, seuranta ja arviointi	12

1. Johdanto

Hyvä kohtelu ja turvallinen opiskeluympäristö on jokaisen oppilaan oikeus. Laihian kunnan kasvatuksen ja opetuksen strategiassa yksi perustava periaate on psyykinen ja fyysinen hyvinvointi. Siihen liittyy vahvasti turvallisuus, jota voidaan lisätä kiusaamista ja häirintää ehkäisemällä, siihen puuttumalla ja toimivalla opiskeluhuollolla.

Tässä suunnitelmassa tarkoitetaan koulupäivän aikana tapahtunutta kiusaamista, häirintää ja väkivaltaa.

Liitteessä kuvaillaan laajemmin haastavaan käyttäytymiseen puuttumista ja MAPA-toimintamallin periaatteita.

2. Käsitteiden määrittely

Väkivalta, kiusaaminen tai häirintä voi olla suoraa tai epäsuoraa, sanallista tai fyysistä voimankäyttöä tai sosiaalista manipulointia, mikä loukkaa ihmisen fyysistä, psyykkistä tai sosiaalista koskemattomuutta. Tekijänä voi olla oppilas / opiskelija, koulussa työskentelevä aikuinen tai kouluyhteisön ulkopuolinen henkilö.

Kiusaaminen

Kiusaamisella tarkoitetaan tahallista ja toistuvaa toimintaa, joka voi olla ruumiillista, henkistä tai sanallista toisen loukkaamista ja alistamista. Kiusaamista voi tapahtua ryhmässä tai kahden oppilaan / opiskelijoiden kesken. Kiusaamistilanteissa oppilaat / opiskelijat eivät ole tasavertaisessa suhteessa toisiinsa (vrt. tavalliset riitatilanteet, joissa oppilaat / opiskelijat ovat tasavahvoja). Kiusaamista ei ole myöskään kahden tasaväkisen oppilaan / opiskelijoiden välinen tappelu, eivätkä satunnaiset, milloin kehenkin kohdistuvat hyökkäykset.

Toistuva ja/tai vakava kiusaaminen on monimutkainen ja usein vahvasti ryhmäilmiö, eikä aina ei ole selvää ketkä ovat kiusaajia ja kuka on kiusattu. Kiusaaminen on kuitenkin aina otettava vakavasti ja siihen on puututtava rooleihin mahdollisesti liittyvistä epäselvyyksistä huolimatta.

Häirintä

Häirinnäksi määritellään tilanne, jossa luodaan esimerkiksi seksuaaliseen suuntautumiseen, alkuperään, vammaisuuteen tai muuhun tasa-arvo- tai yhdenvertaisuuslaissa säädettyyn syrjintäperusteeseen liittyvä toista henkilöä halventava, nöyryyttävä, uhkaava, vihamielinen tai hyökkäävä ilmapiiri. Häirintä voi ilmetä asiattomana vihjailuna ja loukkaavana käytöksenä sanoin tai teoin. Häirintää voi olla kirjoitettujen ja puhuttujen sanojen ja ilmaisujen lisäksi ihmisarvoa loukkaavan materiaalin esittäminen verkossa tai sosiaalisessa mediassa.

Seksuaalinen häirintä

Lapsen ja nuoreen kohdistuvassa seksuaalisessa häirinnässä on kysymys heidän altistamisestaan ikään kuulumattomalle sanalliselle, sanattomalle tai fyysiselle, seksuaaliselle ei-toivotulle käytökselle.

Seksuaalinen häirintä voi olla esimerkiksi seksuaalisesti vihjailevia eleitä ja ilmeitä, epäasiallisia seksuaalisia tai kaksimielisiä puheita ja vitsejä, epäasiallisten seksuaalisten sisältöjen lähettämistä sosiaalisen median kanavissa tai vartaloa ja pukeutumista koskeva epäasiallinen kommentointi. Seksuaalinen häirintä loukkaa henkilön psyykkistä tai fyysistä koskemattomuutta luomalla uhkaava, vihamielinen, halventava, nöyryyttävä tai ahdistava ilmapiiri.

Väkivalta

Väkivalta on fyysisen voiman tai vallan tahallista käyttöä tai sillä uhkaamista, joka kohdistuu ihmiseen itseensä, toiseen ihmiseen, tai ihmisryhmään tai yhteisöön. Väkivalta voi johtaa fyysisen tai henkisen vamman syntymiseen, kehityksen häiriintymiseen, perustarpeiden tyydyttymättä jäämiseen tai jopa kuolemaan. Väkivallanteot voivat olla fyysisiä, henkisiä tai seksuaalisia.

3. Vakavat kiusaamis-, häirintä ja väkivaltilanteet

Kiusaaminen / häirintä / väkivalta voi täyttää monen eri **rikoksen tunnusmerkistön**, esim. pahoinpitely, vapauden riisto, kunnianloukkaus, yksityiselämää loukkaava tiedon levittäminen tai laitton uhkaus. Rikokseen voi syyllistyä myös avustamalla sen toteutumista, yllyttämällä. Esim. jos oppilasta / opiskelijaa on pahoinpidelty koulupäivän aikana, on huoltajilla oikeus päättää asianomistajana rikosilmoituksen tekemisestä. Vakavissa pahoinpitelyissä myös koulun edustaja ottaa yhteyttä poliisiin, jolloin poliisi päättää asian saattamisesta syyteharkintaan. Vakavissa pahoinpitelyissä huoltajia ohjataan käymään lapsensa kanssa terveydenhoitajalla tai lääkärissä tarkistuttamassa vamma ja dokumentoimassa se.

Pohjanmaan **poliisin koulukoordinaattoria** voidaan konsultoida kouluarjen hankalissa tilanteissa, joissa tarvitaan erityistä osaamista ja moniammatillista tukea. Koulukoordinaattori toimii linkkinä eri toimijoiden välillä ja on avainhenkilö erityisesti silloin, kun tilanteet ovat pitkittyneitä tai vakavia. Koordinaattori toimii osana poliisin **ankkuritiimiä**, jossa yhdistyy poliisin, sosiaali- ja terveysalan sekä nuorisotoimen osaaminen.

Jotkut tilanteet voivat vaatia **lastensuojeluilmoituksen** tekoa. Epäselvissä tilanteissa rehtori, opettaja tai opiskeluhuollon asiantuntija voivat konsultoida poliisia tai lastensuojelua siten, ettei oppilas ole tunnistettavissa asiayhteydestä. Vakavimmissa tapauksissa koululla on oikeus ja velvollisuus ilmoittaa tilanteesta viranomaisille, kuten poliisille tai lastensuojeluun.

4. Ennaltaehkäisy

Väkivallan, kiusaamisen ja häirinnän ehkäisy ja siihen puuttuminen kuuluvat kaikille koulu yhteisössä työskenteleville.

Väkivaltaa, kiusaamista ja häirintää voidaan ehkäistä ja niihin voidaan puuttua seuraavilla tavoilla:

Yhteisön toimintakulttuuri	riittävä valvonta ja ohjaus joka tilanteessa selkeät välituntisäännöt ja yhteiset toimintatavat Häiriökäyttäytymiseen puututaan aina ja heti. järjestyssääntöjen päivitys (oppilas- ja opiskelijakunta mukana) ja kertaus joka syksy tukioppilas- ja kummitoiminta
-----------------------------------	--

	<p>yhteisöllisen opiskeluhoollon tuki</p> <p>Sopu-tiimin tuki / restoratiivinen sovittelu</p> <p>kodin ja koulun yhteistyö</p> <p>oppilaskuntatoiminta</p> <p>verkostoyhteistyö mm. poliisin kanssa</p>
Ryhmätaso	<p>ryhmäyttäminen</p> <p>tunne- ja vuorovaikutustaitojen opettaminen</p> <p>osallisuuden lisääminen</p> <p>ystävällisen ilmapiirin rakentaminen</p> <p>kiusaamis- / hyvinvointikyselyt</p> <p>yhteisöllisen opiskeluhoollon tuki</p> <p>Sopu-tiimin tuki / restoratiivinen sovittelu</p> <p>hyvinvointioppitunnit</p> <p>luokkakohtaiset vanhempainillat</p> <p>vanhemmuuden tukeminen</p> <p>kodin ja koulun yhteistyö</p> <p>riittävä ryhmäkohtainen oppimisen tuki</p> <p>mapa-koulutuksen keinot</p> <p>toimintamalli haastavasti käyttäytyvän oppilaan kohtaamiseen (kts. opiskeluhooltosuunnitelma)</p>
Yksilötaso	<p>tuki- tai kasvatuskeskustelut</p> <p>Sopu-tiimin tuki, kurinpitotoimet,</p> <p>yksilökohtainen opiskeluhoolto, seuranta</p> <p>riittävä oppilaskohtainen tuki</p> <p>kodin ja koulun yhteistyö</p> <p>mapa-koulutuksen keinot</p>

	toimintamalli haastavasti käyttäytyvän oppilaan kohtaamiseen (kts. opiskeluhuoltosuunnitelma)
--	---

Lainsäädännön mukaan opettajalla ja rehtorilla on velvollisuus ilmoittaa tietoonsa tulleesta oppimisympäristössä tai koulumatkalla tapahtuneesta häirinnästä, kiusaamisesta, syrjinnästä tai väkivallasta niistä epäillyn ja niiden kohteena olevan oppilaan huoltajalle tai muulle lailliselle edustajalle. Näissä asioissa yhteydenotto tehdään ensisijaisesti puhelimitse.

Laihian perusopetuksessa väkivalta ja sillä uhkailu on ehdottoman kiellettyä. Siihen puututaan välittömästi ja siitä rangaistaan Perusopetuslain mahdollistamin keinoin huomioiden oppilaan ikä ja kehitystaso. Rangaistuksien määrää seurataan koulukohtaisesti ja niihin tarvittaessa puututaan opiskeluhuollon keinoin.

Kiusaamis-, häirintä- ja väkivaltatilanteiden osapuolina olevilla oppilailta on oikeus tarvitsemaansa opiskeluhuoltoon. Oppilaiden käytettävissä ovat koulu- ja opiskeluterveydenhuollon palvelut sekä psykologi- ja kuraattoripalvelut. Jos koulun tai opiskeluhuollon työntekijä arvioi oppilaan tarvitsevan opiskeluhuollon psykologi- tai kuraattoripalveluja, työntekijän on oltava viipymättä yhteydessä heihin yhdessä oppilaan kanssa. Samalla psykologille tai kuraattorille luovutetaan tuen tarpeen arvioinnissa tarvittavat tiedot. Yhteydenotto voi perustua niin opiskelun kuin psyykkisten tai sosiaalisten ongelmien aiheuttamaan tarpeeseen. (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 16 §.)

5. Kiusaaminen ja siihen puuttuminen

Kiusaamisen ennaltaehkäisy lähtee koulun arvopohjasta: Jokainen on arvokas ja ainutlaatuinen omana itsenään. Nämä periaatteet kuvataan tarkemmin koulujen yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelmissa. Oppilaille / opiskelijoille annetaan selkeä viesti siitä, että kiusaamista, väkivaltaa, rasismia tai muuta syrjintää ei koulussa hyväksytä ja epäasialliseen käytökseen puututaan.

Kiusaamista ennaltaehkäistään erilaisin yhteisöllisin toimintatavoin ja koulun toimintakulttuurin kautta. Toimintaa kuvataan tarkemmin lukuvuosisuunnitelmissa. Opettajilla on myös käytössään materiaalia oppitunneille, joissa käsitellään kiusaamiseen, väkivaltaan ja häirintään liittyviä asioita (esim. Friends-ohjelma).

Jokainen kiusaamista havainnut tai siitä tiedon saanut koulun henkilöstöön kuuluva huolehtii siitä, että asian selvittäminen käynnistyy viipymättä. Kiusaamiseen puuttuminen kuuluu opetus- ja opiskeluhuoltohenkilöstön virkavastuuseen. Myös yhteistyö huoltajan kanssa on keskeistä myös kiusaamisen ennaltaehkäisyssä, tunnistamisessa sekä kiusaamistilanteisiin puuttumisessa.

Esiopetuksessa on käytössä kiusaamisen vastainen suunnitelma.

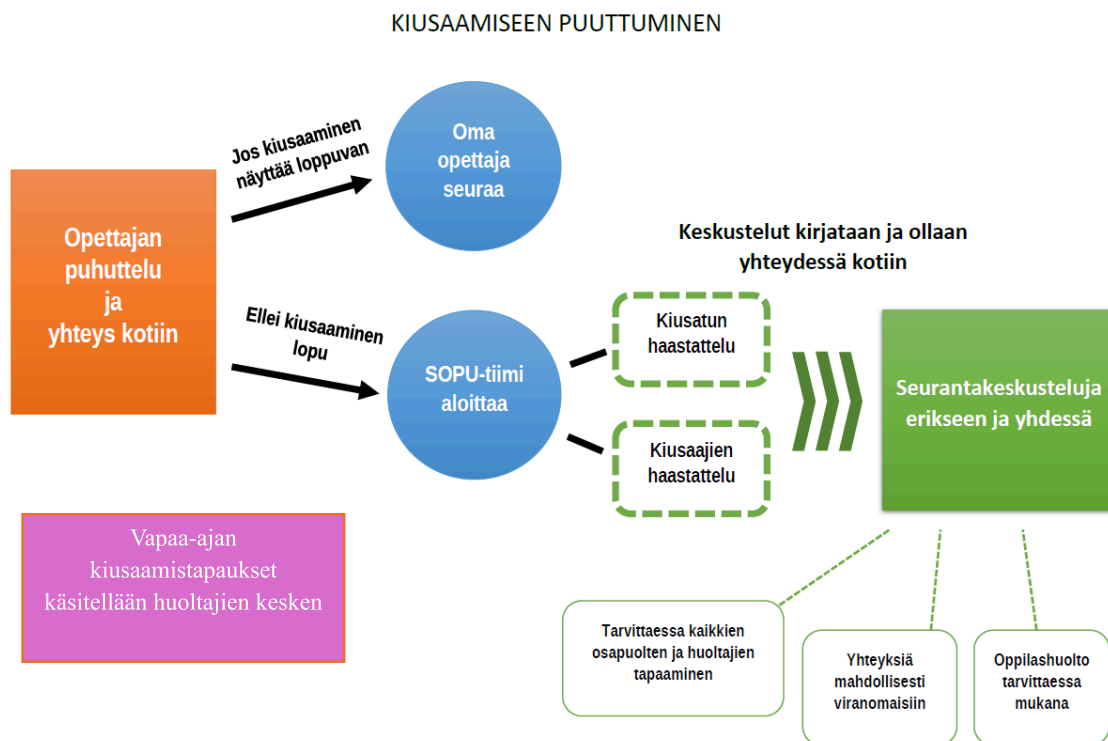
<https://laihia.fi/wp-content/uploads/2024/11/Suunnitelma-kunnan-internetsivut-17.11.-19.pdf>

Sopu-tiimin toiminta

Kaikissa peruskouluissa on **Sopu-tiimi**, joka on Laihian oma sovellus Kiva-ohjelmasta. Opettajista ja mahdollisesti ohjaajista koostuva Sopu-tiimi kokoontuu käsittelemään kiusaamis- ja riitatilanteita yksilöllisesti eri osapuolten kanssa. Toiminnasta kerrotaan vuosittain kotiin ja sen käytäntöön perehdytetään uudet työntekijät.

Kiusaamisen esiintyvyyttä ja määrää seurataan koko yhteisönä sekä Sopu-tiimin taholta. Perusopetuksessa tehdään 1-2x/v kiusaamiskysely, jonka avulla kartoitetaan mahdolliset opettajien tietämättömissä olevat kiusaamistapaukset. Tuloksia käsitellään yhteisöllisessä opiskeluhuollossa ryhmätasolla ja yksilötilanteita Sopu-tiimissä ja/tai opiskeluhuollon asiantuntijaryhmässä.

Kiusaamisen tunnusmerkit täyttävät tapaukset Sopu-tiimi ottaa työn alle, ellei oman opettajan puhuttelu riitä lopettamaan kiusaamista. Ensin käydään keskustelut jokaisen kiusaamiseen osallistuneen oppilaan kanssa yksitellen aloittaen kiusatusta. Kiusaamisessa mukana olleet tavataan myös ryhmänä. Kun on sovittu, miten he muuttavat käyttäytymistään, sovitaan ns. seurantakeskustelusta. Sekä kiusatun että kiusaamiseen osallistuneiden kanssa tavataan uudelleen ja varmistetaan, että kiusaaminen on loppunut. Keskusteluista tehdään muistiinpanot Sopu-tiimin kansioon valmiille lomakepohjalle.

Sopu-tiimin TOIMINTAMALLI

Lähtötilanne: Luokanopettaja / luokanvalvoja on saanut tietää kiusaamisesta joltain taholta (oppilas, koti, oppilashuollon edustaja, joku muu) ja on velvollinen puuttumaan asiaan.

Vaihe 1

Luokanopettaja / -valvoja puhuttelee asianosaisia (lomake 1).

LO / LV laittaa viestiä / soittaa tilanteesta kotiin harkinnan mukaan ja kertoo SOPU-tiimin toiminnasta seuraavassa vaiheessa, ellei tilanne rauhoitu.

LO/LV seuraa tilannetta.

Vaihe 2

Ellei kiusaaminen lopu opettajan puhuttelun jälkeen, SOPU-tiimi ottaa asian työn alle mahdollisimman pian. Oppilaille ei välttämättä anneta etukäteisilmoitusta keskustelusta. Kiusaajille ei kerrota tietolähdettä.

Kuunnellaan erikseen kiusattua ja kiusaajia.

Dokumentoidaan keskustelut lomakkeille (lomake 2 ja 3).

LO / LV laittaa kotiin viestiä / soittaa tilanteesta harkinnan mukaan.

Sopu-tiimi työskentelee ensisijaisesti välituntisin / hyppytunneilla. Keskustelujen vaatiessa pidemmän ajan, oppituntien aikaisesta työstä sovitaan esimiehen kanssa ja tehdään tarvittavat sijaisjärjestelyt.

Vaihe 3

Pidetään seurantaa (esim. 1-2 viikon välein) ja kirjataan tapaamiset (lomake 4).

Dokumentit säilytetään kansiossa lukollisessa kaapissa.

Vaihe 4

Kutsutaan oppilaat huoltajineen koululle koolle, rehtori mukana. Opiskeluhuollon edustajia pyydetään tarvittaessa myös paikalla. Tehdään palaverista muistio.

Tarvittaessa otetaan opiskeluhoitoa mukaan missä prosessin vaiheessa tahansa oppilaan tukemiseksi. Myös muiden viranomaisten (esim. poliisi, lastensuojelu) kanssa voidaan tehdä yhteistyötä. Poliisin koulukoordinaattoria voidaan konsultoida vaikeimmista kiusaamistapauksista. Ellei paikallisesti saada asiaa hallintaan, pyydetään poliisin Ankkuritiimi mukaan asian selvittelyyn.

Sopu-tiimin asiakasmääriä seurataan koulu- ja kuntatasolla. Samalla arvioidaan toimintamallin toimivuutta.

6. Häirintä ja siihen puuttuminen

Koulussa voi tapahtua monenlaista häirintää joko kasvotusten, sosiaalisessa mediassa tai verkossa. Sosiaalisessa mediassa ja verkossa tapahtuvaan häirintään, kuten seksuaaliseen häirintään ja ahdisteluun, on aina puututtava, jos tilanteet tai teot tulevat koulussa oppilaan työpäivän aikana esille. Oppilaan häiritsevä toiminta lopetetaan ja asiasta ollaan yhteydessä vanhempiin. Tarvittaessa konsultoidaan poliisia.

Oppilaan vapaa-ajalla, verkossa tai kotona kokema häirintä on ohjattava poliisin ja lastensuojelun kautta selvitettäväksi. Seksuaalisen häirinnän teot tulkitaan seksuaaliseksi väkivallaksi, jos ne kohdistuvat alle 16-vuotiaaseen, ja silloin pitää olla viiveettä yhteydessä poliisiin ja lastensuojeluun.

Aikuisen oppilaaseen - ja toisinpäin - kohdistama häirintä on ehdottomasti kielletty. Samoin kiellettyä on aikuisten välinen syrjintä ja epäasiallinen toiminta. Näissä tilanteissa tulee olla yhteydessä esihenkilöön ja toimia kunnan antaman ohjeistuksen mukaan.

Häirintään puuttumisessa huomioitavaa:

Tunnistetaan häirintä. Otetaan oppilaan kertoma viesti vakavasti.	Henkilökunta ottaa asian oppilaan kanssa puheeksi huolen ilmetessä. Koulun aikuinen rohkaisee oppilasta puhumaan kokemastaan häirinnästä joko hänelle tai opiskeluhuollon ammattilaiselle.
Oppilaan kanssa keskusteluun varataan aikaa.	Asiasta puhuminen voi olla vaikeaa ja on tärkeä kiinnittää huomiota, missä ja miten asiaa käsitellään oppilaan kanssa. Järjestä rauhallinen tila, ole läsnä, toimi kiireettömästi, kuuntele oppilasta. Selvitä mitä on tapahtunut ja keiden välillä. Koulun puuttumistoimet perustuvat selvittämisessä esiin tulleisiin tosiasioihin.
Yhteistyö kotien kanssa	Viiveetön ilmoitus häirintätilanteista osapuolten koteihin ja varhainen yhteistyö huoltajien kanssa ovat tärkeitä toimia häirinnän lopettamisessa, ellei kyse ole rikosepäilystä, jolloin ollaan suoraan poliisiin yhteydessä. (Asiaa käsittelevä aikuinen soittaa asiasta oppilaiden koteihin.)
Yhteistyö muiden viranomaisten kanssa	Opiskeluhuollon toimijat ovat keskeisiä opettajien yhteistyökumppaneita myös häirintätilanteiden selvittämisessä. Tarvittaessa koulusta ollaan yhteydessä muihin viranomaisiin.
Seuranta ja jatkohoito	Seurantakeskusteluihin varmistetaan häirinnän loppuminen. Tarvittaessa tarjotaan opiskeluhuollon tukea asianosaisille oppilaille.

7. Väkivalta ja siihen puuttuminen

Jokaisella on oikeus ruumiilliseen ja henkiseen koskemattomuuteen. Lapsilla ja nuorilla on oikeus myös suojeluun, sekä huolenpitoon. Yksittäiset, fyysiset väkivaltilanteet on helppo havaita ja jäljet helppo tunnistaa. Tiettyjä väkivallan muotoja on vaikea havaita tai tunnistaa, jollei lapsi tai nuori kerro kokemastaan väkivallasta aikuiselle. Väkivalta vahingoittaa terveyttä, aiheuttaa henkisiä ja fyysisiä oireita. Väkivaltateot täyttävät usein rikoksen tunnusmerkit. Esimerkiksi tönäiseminen, nipistäminen, tukistaminen ja päälle sylkaisu ovat lieviä pahoinpitelyn merkkejä. Oppilaita rohkaistaan kertomaan kohtaamastaan väkivallasta koulun aikuiselle.

Tämän suunnitelman liitteessä 1 on tarkemmin kuvattu haastavan (väkivaltaisen) käytöksen toimintamallia ja sen rajoittamista. Tarvittaessa voidaan monialaisesti laatia yksilöllinen toimintamalli haastavasti käyttäytyvälle oppilaalle.

Ennakointi	Kouluissa on suunnitelmia väkivaltilanteiden varalle. Nämä kirjataan pelastus- ja / tai kriisisuunnitelmaan. Laihialla on myös toimintamalleja haastavasti käyttäytyvän oppilaan kohtaamiseen.
Väkivaltilanteeseen puuttuminen	Väkivaltaan puuttuminen tehdään lapsen iän, kasvun ja kehityksen huomioivalla tavalla. Tilanteeseen tuleva aikuinen arvioi tilanteen ja pyrkii selkeällä äänenkäytöllä, kehonkielellä ja toiminnalla lopettamaan tilanteen. Huolehdi, että muut oppilaat poistuvat tilanteesta. Pyydä hakemaan toinen aikuinen tilanteeseen tai huuda paikalle toinen aikuinen.
Selvittely	Selvitetään, mitä on tapahtunut ja keiden välillä, ketkä ovat osallisia tilanteeseen ja ketkä sivustaseuraajia. Annetaan kurinpitorangaistus ja tehdään mahdolliset turvaamistoimet. Ilmoitus huoltajille. Yhteisen keskustelun järjestäminen uhrin, ja alle 18-vuotiaan uhrin kohdalla hänen huoltajiensa kanssa, sekä tekijän, alle 18- vuotiaan tekijän kohdalla hänen huoltajiensa kanssa.

Opiskeluhuollon tuki	Uhrin ja tekijän ohjaaminen opiskeluhoitopalveluihin, mahdollinen tuki myös sivullisille, esim. ryhmälle.
Jälkityöt	Väkivallasta tai väkivaltaepäilystä poliisille ilmoittaminen ja rikosilmoituksen tekeminen. Alle 18-vuotiasta koskien lastensuojeluun ilmoittaminen Tilanteen seurannasta sopiminen.

8. Suunnitelman päivittäminen, seuranta ja arviointi

Tämä suunnitelma on osa koulujen ja esiopetuksen opetussuunnitelmaa. Siitä tiedotetaan koulun henkilöstölle sekä oppilaskunnalle ja huoltajille. Suunnitelma on nähtävillä kunnan nettisivuilla sekä Wilmassa pysyvänä tiedotteena.

Suunnitelmaa päivitetään tarpeen mukaan. Suunnitelman toteutumista seurataan ja arvioidaan varhaiskasvatusjohtajan, opetuspäällikön, rehtorien, koulunjohtajien ja opettajien toimesta. Suunnitelma hyväksytään opiskeluhuollon ohjausryhmässä.

LIITE 1

Oppilaan haastava käyttäytyminen ja sen kohtaaminen koulussa

Peruskoulun opettajilla ja rehtorilla on perusopetuslaissa säädetyt kurinpitokeinot käytössään. (Lue lisää Kurinpitosuunnitelma - Työrauhaa!) Koulun muulla henkilökunnalla ei ole lain suomaa valtaa kurinpitokeinoissa.

Tässä ohjeessa käsitellään koulutyön arkisia tilanteita, joissa on tarpeen rajoittaa oppilasta hänen haastavan käytöksensä takia. Kyseessä ei ole silloin kurinpidolliset toimet. Näissä tilanteissa on usein keskeisessä roolissa opettajan/rehtorin lisäksi myös ohjaajat.

Oppilaan haastavan käyttäytymisen tilanteista ei säädetä mitään perusopetuslaissa tai -asetuksissa. Siksi on tarpeen määritellä yleisiä periaatteita ja toimintatapoja, joilla voidaan kohdata haastavaa käyttäytymistä koulun arjessa. Tärkeitä lähtökohtia ovat kaikkien osapuolien tietoisuuden, terveyden, turvallisuuden, työturvallisuuden ja oikeuksien varmistaminen.

Mitä on haastava käyttäytyminen?

- Käytös ei vastaa tilannetta tai on sopimaton ottaen huomioon lapsen iän, tilanteen ja kehityksen.
- Käytös on vaarallista joko lapselleen itselle tai muille.
- Käytös aiheuttaa lapselle itselleen merkittävää vaikeutta rajoittaen hänen mahdollisuuksiaan oppia uusia asioita.
- Käytös aiheuttaa merkittävää painetta niille, jotka käyvät koulu yhdessä.
- Käytös haittaa huomattavasti läheisten elämänlaatua.
- Käytös ei vastaa sosiaalista normistoa.

(Zarkowska & Clements 1994)

Haastavan käytöksen syyt

Haastavan käytöksen taustalla on usein monia syitä, joita ei aina voida edes selvittää. Seuraavat tekijät voivat vaikuttaa haastavaan käytökseen:

- a. Fyysiset syyt: kiputilat, aistiyliherkkyydet, psyykkiset ja fyysiset sairaudet, tilannekohtaiset tekijät
- b. Psyykkiset syyt: elämäntilanne, ympäristön tilanne, psyykkiset rajoitteet ja sairaudet, tilannekohtaiset tekijät
- c. Sosiaaliset syyt: taitojen puute ja rajoittuneisuus, ympäristön sopimattomuus ko. henkilölle, tilannekohtaiset tekijät
- d. Kommunikaatio-ongelmat: väärinkäsitys, kielelliset ongelmat, ymmärtämisen rajoittuneisuus

Oppilaan fyysisen rajoittamisen periaatteet

Lähtökohta: kaikkien osapuolten turvallisuus ja terveys

Haastavaan käyttäytymiseen liittyviä säädöksiä:

Perustuslaki, Perusopetuslaki, Työturvallisuuslaki, Lastensuojelulaki, Rikoslaki, Laki potilaan asemasta ja oikeuksista, Laki terveydenhuollon ammattihenkilöistä

Fyysisen rajoittamisen mahdollistavia säädöksiä:

Mielenterveyslaki, Poliisilaki, Päihdehuoltolaki, Laki vammaisten erityishuollosta, Tartuntatautilaki

Oppilaan fyysisen rajoittamisen keinot

a) Perusopetuslain määrittämät oppilaan velvollisuudet ja kurinpitokeinot

Perusopetuslaki (628/1998) antaa rehtorille ja opettajalle yhdessä / erikseen oikeuden kurinpitoon ja voimankäyttöön tarkasti rajatuissa tilanteissa. Muilla koululla työskentelevillä ei ole ko. oikeutta perusopetuslain perusteella.

Perusopetuslaki § 35 luettelee lyhyesti ja selkeästi oppivelvollisuuden velvollisuudet:

- Oppilaalla on velvollisuus osallistua opetukseen, hoitaa tehtävänsä tunnollisesti ja käyttäytyä asiallisesti.

Oppilaan on käyttäydyttävä muita kiusaamatta ja syrjimättä sekä toimittava siten, ettei hän vaaranna muiden oppilaiden, kouluuyhteisön tai opiskeluympäristön turvallisuutta tai terveyttä.

Häiritsevän ja turvallisuutta vaarantavan oppilaan poistaminen

Opetusta häiritsevä tai turvallisuutta vaarantava oppilas voidaan määrätä poistumaan luokkahuoneesta tai muusta tilasta, jossa opetusta annetaan, taikka koulun tilaisuudesta (PoL 36§).

Rehtorilla ja opettajalla on oikeus poistaa oppilas, joka ei noudata poistumismääräystä. He voivat toimia tällaisessa tilanteessa joko erikseen tai yhdessä. Vastarintaa tekevä oppilas voidaan poistaa voimakeinoin, mikäli se on välttämätöntä oikeassa suhteessa oppilaan /opiskelijan ikään ja tilanteen uhkaavuuteen tai vastarinnan vakavuuteen sekä tilanteen kokonaisarviointiin nähden turvallisuus ei vaarannu. Voimankäyttövälineitä ei saa käyttää. Mikäli opettaja tai rehtori joutuu käyttämään fyysistä voimaa, olisi tärkeää, että tilanteessa olisi myös toinen aikuinen.

Oppilas on oltava valvonnan alaisena luokasta poistamisen jälkeen. Mahdollinen voimankäyttö on kirjattava ja ilmoitettava kotiin. Kirjallinen selvitys toimitetaan myös opetuksen järjestäjälle.

Lisäksi työrauhan turvaamiseksi oppilaan oikeus osallistua opetukseen voidaan evätä jäljellä olevan työpäivän ajaksi, jos on olemassa vaara, että toisen oppilaan tai muun henkilön turvallisuus kärsii oppilaan väkivaltaisen tai uhkaavan käyttäytymisen vuoksi taikka opetus tai siihen liittyvä toiminta vaikeutuu kohtuuttomasti oppilaan häiritsevän käyttäytymisen vuoksi (PoL 36§).

Tällaisessa tapauksessa ollaan ensin huoltajiin yhteydessä ja pyydetään heitä hakemaan oppilas pois.

Jäljellä olevan työpäivän lisäksi myös seuraava työpäivä voidaan evätä oppilaalta perustellusta syystä, jos opetuksen järjestäjä tarvitsee aikaa sen suunnitteluun, miten oppilaan turvallinen paluu takaisin opetukseen toteutetaan. Oppilaan oikeus osallistua opetukseen voidaan evätä aiemmin säädetyin perustein. Päätöksen opetuksen epäämisestä tekee rehtori ja se kirjataan Wilmaan.

b) Muut keinot

Seuraavat keinot eivät ole perustusopetuslain mukaisia kurinpitokeinoja. Näitä voitaisiin tulkita oikeudellisessa mielessä hätävarjeluksi.

Rikoslaki 4§ Hätävarjelu (13,6,2003/5)

Alistetun ja välittömästi uhkaavan oikeudettoman hyökkäyksen torjumiseksi tarpeellinen puolustusteko on hätävarjeluna sallittua, jollei teko ilmeisesti ylitä sitä, mitä on pidettävä kokonaisuuteen arvioiden puolustettavana, kun otetaan huomioon hyökkäyksen laatu kokonaisuutena ja voimakkuus, puolustautujan ja hyökkääjän henkilö sekä muut olosuhteet.

Jos puolustuksessa on ylitetty hätävarjelu rajat (hätävarjeluun liioittelu), tekijä on kuitenkin rangaistusvastuusta vapaa, jos olosuhteet ovat sellaiset, ettei tekijä kohtuudella olisi voinut vaatia muunlaista suhtautumista, kun otetaan huomioon hyökkäyksen vaarallisuus ja yllätyksellisyys sekä tilanne muutenkin.

Holding eli terapeutti kiinnipito

Terapeutista kiinnipitoa tarvitaan lapsen ollessa itse kykenemätön rajaamaan käyttäytymistään levottomuuden, pettymyksen, ahdistuksen, aggression tai muun vastaavan takia. Kiinnipidolla halutaan rauhoittaa pieni lapsi sylissä kiinnipitämällä tai isompi lapsi kahden aikuisen kiinnipitämänä ja samalla estää häntä vahingoittamasta itseään tai muita. Kiinnipitotilanne ei milloinkaan saa tuottaa oppilaalle kipua tai häpeää. Tällaisia tilanteita voi tulla silloin, kun lapsi ei itse kykene hillitsemään itseään, on aggressiivinen itselleen tai muille, tuhoaa ympäristöään ja on niin levoton, ettei aikuisen puhe mene perille. Kiinnipidolla tulee olla aina hoidolliset tavoitteet, jotka työntekijöiden tulee tietää ja se on tärkeää merkitä oppilaan pedagogisiin asiakirjoihin. Lapsen on tärkeää tietää, miksi työntekijät ryhtyvät kiinnipitoon.

Kiinnipidon aikana ollaan koko ajan vuorovaikutuksessa lapsen kanssa, jotta hän pystyisi turvallisesti ilmaisemaan tunteensa, kuten vihan, raivon, pelon tai surun. Työntekijän ammatillisuus on tilanteessa tärkeää ja hänelle pitää pystyä olemaan itse rauhallinen ja vastaanottavainen lapsen tunnereaktioille.

MAPA-toimintamalli

MAPA-nimi tulee englannin sanoista Management of Actual or Potential Aggression eli haasteellisen käyttäytymisen ennaltaehkäisy ja hallinta. MAPA on toimintamalli, joka antaa keinoja haasteellisen tai jopa aggressiivisen käyttäytymisen hallintaan ja ennakointiin. MAPA-koulutusstandardit varmistavat käytettyjen fyysisten rajoittamismenetelmien, hyvän asiakasturvallisuuden, asiakkaan perusoikeuksien ja arvokkuuden säilyttämisen.

Menetelmien pääpaino on tilanteiden ennakkoinnissa ja ennaltaehkäisyssä. Näistä huolimatta tilanteet saattavat kuitenkin eskaloitua aggressiiviseen käyttäytymiseen. Fyysiset interventiot ovat aina viimeinen vaihtoehto, jota ennen on yritetty kaikkia muita ennaltaehkäiseviä keinoja.

Fyysisissä interventioissa käytetään sopivia ja hyväksyttäviä menetelmiä riskikäyttäytymisen vähentämiseen ja hillitsemiseen. MAPA-menetelmät ovat perusteltuja, oikeasuhtaisia ja vähiten rajoittavia. Fyysiseen interventioon osallistuu vähintään kaksi henkilöä, jotta henkilökunnan tietämys, taidot, kokemukset ja viestintätaidot voitaisiin hyödyntää täysin. Lisäksi kahden henkilön osallistuminen takaa turvallisemman fyysisen rajoittamisen ja näin vältetään myös sana-sanaa-vastaan-asetelmalta tilanteen jälkeen.

MAPA-koulutuksen saaneet voivat jakaa osaamistaan omilla kouluillaan ja tarvittaessa voidaan tilata uusia koulutuksia tai kertausta.

c) Apuvälineiden käyttö

Perusopetuslain tarkoittamassa kurinpidossa ja voimankäytössä on apuvälineiden käyttö kielletty. On tarpeen erottaa suojavälineet, joilla pyritään oppilaan oman turvallisuuden tai turvallisuuden tunteen takaamiseen. Tällaisia voivat olla esimerkiksi lisäturvavyö, valjaat, matto.

Haastavan käyttäytymisen kohtaamisessa tulee tilanteita, joissa suojavälineiden käyttö on tarpeen ja perusteltua. Käyttö edellyttää aina huoltajan suostumusta ja esihenkilön hyväksyntää. Näistä on syytä tehdä kirjalliset dokumentit ja liittää ne oppilaan pedagogisiin asiakirjoihin.

Myös oppilaan muun tukiverkoston tiedottaminen ja heidän asiantuntemuksensa hyödyntäminen on tärkeää prosessin kaikissa vaiheissa.

Toimintamalli uhkaavassa tilanteessa (henkilökunnalle)

1. Opettaja / erityisopettaja / vararehtori / rehtori on uhkaavan tilanteen johtaja. Koulunkäynninohjaajilla ei ole Perusopetuslain määrittämää kurinpitovaltaa.
2. Opettaja / ohjaaja kutsuu paikalle aina toisen aikuisen mahdollisimman pian. Kutsun voi lähettää esim. ohjaajan / oppilaan mukana, ellei pysty soittamaan apua.
3. Varmista muiden oppilaiden turvallisuus esim. viemällä heidät muuhun tilaan.
4. Yritä rauhoittaa tilanne puhumalla.

5. Jos tilanne on uhkaava, väkivaltainen tai muuten vaarantaa toisten turvallisuuden tai toisten omaisuuden, soita huoltajalle (rehtori / vararehtori) ja káske kurinpitotoimena huoltajaa hakemaan oppilas kesken päivän kotiin. Ellei huoltajaa tavoiteta, soita sosiaalihuoltoon ja / tai pyydä poliisi apuun. Ohjaa joku opastamaan viranomaisia oikeaan paikkaan.
6. Jos oppilas pyrkii karkaamaan luokasta, ei mennä eteen, vaan yritetään sanallisesti saada oppilas pysymään koulun alueella. Mikä tämä ei onnistu, soitetaan huoltajalle ja kerrotaan tilanteesta. Jos huoltajaa ei saada kiinni, ollaan yhteydessä viranomaisiin (poliisi / sosiaalihuolto).
7. Jos muut toimenpiteet eivät auta ja muiden oppilaiden tai opiskelijoiden oikeus opetukseen, työrauhaan tai turvallisuuteen vaatii välittömiä toimenpiteitä, voidaan oppilasta pitää kiinni ja / tai taluttaa pois tilanteesta. *Voimankäyttö on viimeinen keino puuttua tilanteeseen.* Kiinnipito voi tulla kyseeseen myös silloin, jos oppilas on vaaraksi itselleen eikä puheella rauhoitu. Rajoittaa ei saa enempää eikä pidempää aikaa kuin on välttämätöntä. Tarvittaessa voidaan kutsua virkavalta apuun. Soitetaan huoltajalle.
8. Opettajan / rehtorin voimakeinojen käytöstä pitää antaa selvitys rehtorille / sivistysjohtajalle. Kirjataan tapahtuma Wilmaan. Kuvailaan siinä tapahtumaan johtaneet syyt, rajoittamisessa mukana olleet henkilöt, kesto, oppilaan käytös rajoittamisen aikana ja huoltajille ilmoittaminen.
9. Opettaja / rehtori tiedottaa tilanteesta huoltajia ja koulun henkilökuntaa. Asiassa mukana olleille oppilaille tarjotaan oppilashuollon tukea.
10. Rehtori voi kurinpitotoimena evätä opetuksen loppupäiväksi ja myös seuraavaksi. Tarvittaessa ollaan yhteydessä myös sosiaalitoimeen.

Tilanne tulee purkaa jälkeenpäin tarvittavien henkilöiden kanssa (läpikäynti oppilaan ja muun luokan kanssa oppilashuollon tuella, henkilökunnan purku erikseen). Pohditaan tilanteeseen johtaneita syitä, tilanteen etenemistä, omaa toimintaa ja tunteita. Suunnitellaan toiminta eteenpäin, varaudutaan ja ennakoidaan mahdolliset vastaavat tilanteet, tehdään mahdollisia uusia järjestelyjä. Ollaan tarvittaessa yhteydessä oppilashuoltoon, työsuojeluun, työterveyteen ja muihin viranomaisiin.